

**ÇORLULU ZARİFÎ'NİN RÂHATÜ'L-ERVÂH'INDA AŞK VE
ÂŞIK: "MİHR Ü MAHABBET VE İŞK U
MEVEDDET BEYÂNINDADUR"**

Gülşah TAŞKIN*

ÖZET

Aşk, her dönemde edebiyatçıların, özellikle de şairlerin yaratıcılıklarını besleyen en önemli kaynaklardan biri olmuş ve birçok edebî geleneğin merkezinde konumlandırılmıştır. İster beşerî, ister ilahî olsun aşkı, her zaman edebiyatın merkezine koyan edebî geleneklerin başında Klasik Osmanlı edebiyatı gelir.

Bu makalede de, on altıncı yüzyıl Klasik Osmanlı şairlerinden biri olan Çorlulu Zarifi'nin, *Râhatü'l-ervâh* adlı eserinin aşka ayrılmış son bölümü incelenecek ve bu bölüm üzerinden şairin aşk anlayışı ve âşıkla ilgili düşünceleri değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Aşk, Âşık, Çorlulu Zarifi, Klasik Osmanlı edebiyatı, *Râhatü'l-ervâh*

**LOVE AND LOVER IN RÂHATU'L-ERVÂH BY ÇORLULU
ZARİFÎ: "MIHR U MAHABBET VE İŞK U
MEVEDDET BEYÂNINDADUR"**

ABSTRACT

Love has been one of the main sources of the creativity for poets and it has been located in a central place in many literary traditions. Classical Ottoman literature has been a primary literary tradition among the others that have always perceived love -either secular or divine- as a central subject.

In this article, the last part of *Râhatü'l-ervâh* by Çorlulu Zarifi (Zarifi from Çorlu), who is a Classical Ottoman poet of the sixteenth century, is examined. The

---

* Dr. Okutman, Koç Üniversitesi, Türkçe İletişim Programı, İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi, gulsahtaskin@yahoo.com

---

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

last part of his work, the theme of which is love, is analyzed and through this analysis the poet's understanding of "love" and his thoughts on "lover" are interpreted.

Key Words: Love, Lover, Çorlulu Zarifi (Zarifi from Çorlu), *Râhatü'l-ervâh*, Classical Ottoman literature

Âh mine'l-ışkı ve hâlâtihi
Ahraka kalbî bi harârâtihi¹

Giriş

Konu aşk olduğunda herkesin söyleyecek sözü, anlatacak bir hikâyesi vardır. Ama hakkında ne söylenirse söylensin, ne kadar eser kaleme alınırsa alınsın, herkes için farklı anlamlar ifade eden, tek bir tanıma sığdırılamayan bu duygu üzerine söylenmemiş bir şeyler mutlaka kalacak ve aşk, her zaman ve her devirde ilgi çekici olma özelliğini koruyacaktır.

Aşk, hemen hemen her devirde edebiyatçıların, özellikle de şairlerin yaratıcılıklarını besleyen en önemli kaynaklardan biri olmuş ve birçok edebî geleneğin de merkezinde yer almıştır. İster beşerî, ister ilahî olsun aşkın edebiyatın merkezinde yer aldığı edebî geleneklerin başında Klasik Osmanlı edebiyatı gelir. Bu gelenekte aşk, kimi şairler için beşerî bir varlığa karşı duyulan geçici bir heves, kimileri içinse ezeli ve ebedî sevgili olan Tanrı'ya duyulan güçlü bir sevgi ve O'na ulaşmanın yegâne yoludur. Fakat, İskender Pala'nın belirttiği gibi "Divan Edebiyatı'ndaki aşk, âşık ile maşûk (seven ile sevilen) arasında daha çok, âşığı ilgilendiren bir durumdur. (...) Ne yazık ki âşıkta haddinden aşkın olan bu aşk, sevgilide hiç yok gibidir."² O hâlde denebilir ki Klasik Osmanlı edebiyatında anlatılan, sevgiliden çok, âşığın hikâyesidir.

Bu makalede de, Klasik Osmanlı şairlerinden birinin, Çorlulu Zarifi'nin, *Râhatü'l-ervâh* adlı eserinin "Aşk Bâbı" üzerinden aşka ve âşığa bakışını yorumlamak amaçlanmıştır. Öncelikle, pek de tanınmayan bu şair ve sözü edilen eseri hakkında bilgi vermek gereklidir.

¹Ah aşkın elinden ve onun hâllerinden! Gönlümü hararetiyle yaktı, yandırdı!

²İskender Pala, "Âh Mine'l-Aşk", *Cogito*, S.: 4 (Bahar 1995), s. 83.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Çorlulu Zariî, on altıncı yüzyılın ikinci yarısı ile on yedinci yüzyıl başlarında yaşamış, eksik olmasına rağmen mürettep bir *Dîvân*, *Mihr ü Mâh* adında kısa bir mesnevi ve *Râhatü'l-ervâh* adında oldukça hacimli mensur bir eser kaleme almış bir Osmanlı şairidir.³ Kaynakların çoğunda Zariî'den bahsedilmez. Adının geçtiği sınırlı sayıdaki kaynakta verilen bilgiler ise kısa ve birbirinin tekrarı niteliğindedir. Kaynakların eksik bıraktığı bilgilerin bir kısmına, şairin eserlerinin ve şiirlerinin incelenmesi sonucunda ulaşılabiliyor olsa da bu bilgilerin büyük bir çoğunluğu tahmine dayalıdır. Çeşitli devlet adamlarına yazdığı şiirlerden ve tarih düşürdüğü kıt'alardan tespit edilebildiği kadarıyla Zariî; Kanunî Sultan Süleyman (1520-1566), II. Selim (1566-1574), III. Murat (1574-1595), III. Mehmet (1595-1603) ve I. Ahmet (1603-1617) dönemlerinde yaşamıştır.⁴ Büyük ihtimalle III. Murat döneminden itibaren şair olarak tanınmaya başlayan Zariî; Bakî (ö. 1600) ve Gelibolulu Âlî (ö. 1600) gibi önemli isimlerle hemen hemen aynı dönemlerde şiir yazmıştır.⁵ Zariî'nin nasıl bir eğitim aldığı konusunda ayrıntılı bilgi yoktur; ama şairden bahseden kaynakların kaydettiği üzere, medrese eğitimi almadıysa bile Kanunî Sultan Süleyman ve II. Selim dönemlerinin ünlü şair ve mutasavvıflarından Mevlana Behiştî'nin öğrencisi olduğu, onun yanında yetiştiği bilinmektedir.⁶

Zariî, *Râhatü'l-ervâh* adlı eserinin sonlarında, "Bade't-târîh bu kıt'ayı tahrîr ve kâilinüñ mevlidi Çorlî olduğu tastîr olundı" dedikten sonra kaydettiği bir kıt'a ile Çorlulu olduğunu açıklar.⁷

H. 1013/1604-1605 tarihinde tamamlanan ve Sultan I. Ahmet'e sunulmak üzere yazılan *Râhatü'l-ervâh*, Çorlulu Zariî'nin son eseridir. Manzum-mensur karışık olarak kaleme alınan eserin

³Çorlulu Zariî'nin *Mihr ü Mâh* adlı eseri üzerine bir mezuniyet, bir de yüksek lisans tezi hazırlanmış, *Dîvân*'ı ise doktora tezi olarak çalışılmıştır. Tezler için bkz. Güner Amasyalı, *Zariî'nin Mihr ü Mâh Mesnevisi*, Mezuniyet Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi 1953; Vedat Nuri Turhan, *Zariî ve Mihr ü Mâh Mesnevisinin Tenkitli Metni İle İncelemesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum Atatürk Üniversitesi 1995; Gülşah Taşkın, *Çorlulu Zariî Divanı: İnceleme-Edisyon Kritikli Metin*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi 2009.

⁴Halil İncelik, *Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağ (1300-1600)*, Çev.: Ruşen Sezer, YKY, İstanbul 2006, s. 211.

⁵E.J.Wilkinson Gibb, *Osmanlı Şiir Tarihi*, Çev.: Ali Çavuşoğlu, C: 2, Akçağ Yay., Ankara 1993, s. 104 ve Gelibolulu Mustafa Âli, *Künhü'l-ahbâr'ın Tezkire Kısım*, Haz.: Mustafa İsen, AKM Yay., Ankara 1994, s.10.

⁶Bu kaynakların ayrıntılı bir dökümü ve Çorlulu Zariî'nin hayatı için bkz. Gülşah Taşkın, *agt*, s. 5-14.

⁷Çorlulu Zariî, *Râhatü'l-ervâh*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi T 673/2, v. 115b. Makaledeki alıntılar bu nüshadan yapılmıştır. Bundan sonraki alıntılarda dipnot verilmeyecek, varak numaraları alıntının yanında, parantez içinde gösterilecektir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

“Bâis-i te'lîf” kısmında şairin belirttiğine göre *Râhatü'l-ervâh* Sâdî'nin *Gülistân*'ına nazire olarak yazılmıştır.

Râhatü'l-ervâh kısa bir giriş bölümüyle başlar. Bu bölümde önce Allah'ın birliğinden, her şeyin sebebi ve yaratıcısı olduğundan bahsedilir ve Hz. Muhammed övülür. Hemen ardından Sultan I. Ahmet'in övgüsüne geçilir. Onun büyüklüğünden, kudretinden bahsedildikten sonra, “Lâ-cerem zümre-i ulemâ-yı i'zâm ve âmme-i sulehâ-yı kirâma belki kâffe-i enâma ol cevân-baht ve Yûsuf-cemâlûñ ve Sikender-taht ve Süleymân-kemâlûñ devâm-ı devleti ediyyesine müdâvim ve sebât-ı rif'ati esniyyesine mülâzım olmak mühim ve lâzımdur” (2b) denerek, sultanın ömrünün uzun ve devletinin devamlı olması için dua edilir. Eserin “Bâis-i te'lîf” bölümünde Zarifî, hamse yazmak istediğini; fakat bunu yapamadığı için üzgün olduğunu belirtir. Tam bu sırada gaipten gelen bir ses, yazmaya kudreti varken, nazım ve nesirle süslenmiş güzel bir eser meydana getirmesini söyler. Bunun üzerine Zarifî, nesri Sâdî-i Şirazî'nin *Gülistân*'ına ve nazmı *Bostân*'a benzeyen bir eser meydana getirmek ve kalıcı olabilmek amacıyla kalemi eline alır. Okuyanların bu eserin yazarına dua etmelerini diledikten sonra “Âgâz-ı kitâb” bölümüne geçer. “Pes bu cinânûñ selsebîl-i kelimâtına vusûl ve hûr u gilmân-ı ma'ânîsine duhûl için bi-avni'llâhi'l-meliki'l-Vehhâb cennet gibi sekiz bâb itdüm ki zikr olunur” (3b-4a) diyerek eserinin sekiz bölümden oluştuğunu bildirir ve bölüm başlıklarını sıralamaya başlar. Başlıklar şöyledir: Bâb-ı Evvel Eserden Mü'essire İstidlâl ve Bazı Ahvâl Beyânındadır, Bâb-ı Sâni Kısas-ı Zevce-i Sâliha ve Hikâyât-ı Mer'e-i Tâliha Beyânındadır, Bâb-ı sâlis Nefse Cebr ve Belâya Sabr Beyânındadır, Bâb-ı Râbi' Cûd u Sehâ ve Bahşâyış-i 'Atâ Beyânındadır, Bâb-ı Hâmis Tevekkülü Husûle Bânî ve Hidâyetu'llâha Vusûle Hâdî Kelimât Beyânındadır, Bâb-ı Sâdis Latîfe-i Dil-güşâ ve Muhâvere-i Rûh-efzâ Beyânındadır, Bâb-ı Sâbi' Kısas-ı Şâhî ve Hikâyet-i Pâdişâhî Beyânındadır, Bâb-ı Sâmin Mihr ü Mahabbet ve Işk u Meveddet Beyânındadır.

Başlıklar sıralandıktan hemen sonra ilk bölüme geçilir. Her bir bölümün altında, başlıkta bildirilen konuyla ilgili çeşitli hikâyeler anlatılır, öğütler verilir ve yeri geldikçe konuya uygun nazım parçaları kaydedilir. Bu nazım parçalarına “li-müellifihî”, “kıt'a”, “şi'r”, “nazm” gibi ifadeler kullanılarak geçiş yapılır ve şiirin bittiği “nesr” ifadesiyle haber verilir. Eserin sonlarında, Zarifî kendi hayatıyla ilgili çeşitli bilgiler verir. “Hâtîme-i kitâb” bölümünde Zarifî, eseri tamamlama gücü verdiği için Allah'a şükreder, yazdıklarının padişaha ulaşması ve onun takdirini kazanması için dua ederek sözlerini tamamlar.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Râhatü'l-ervâh'ın dili, şairin diğer eserlerine oranla daha ağırdır. Arapça, Farsça kelime ve tamlamalara sıkça yer verilir. Şair, *Dîvân*'ında yer alan bazı manzumeleri yeri geldikçe bu eserde de kullanır. Bu manzumelerden bazıları bütünüyle, *Dîvân*'da olduğu şekliyle kullanılmış, bazılarının ise bir ya da iki beyiti alıntılanmıştır. Eserde zaman zaman müstehcen fıkralar, Nasrettin Hoca fıkraları, çeşitli latife ve hikâyeler anlatılır. Bu anlamda *Râhatü'l-ervâh* Klasik Osmanlı edebiyatı açısından zengin bir kaynak niteliğindedir.

Çorlulu Zarifi ve eseri *Râhatü'l-ervâh* hakkındaki bilgiler böyle özetlenebilir. Makalenin bundan sonraki kısımlarında ise *Râhatü'l-ervâh*'ın “Aşk Bâbı” üzerine odaklanılarak şairin aşka ve âşığa dair düşünceleri yorumlanmaya çalışılacaktır.

Ruhların Rahatına Açılan Son Kapı: “Aşk Bâbı”

“Mihir ü Mahabbet ve İşk u Meveddet Beyânındadır” başlıklı “Aşk Bâbı”, *Râhatü'l-ervâh*'ın sekizinci ve son bölümüdür. Aşkla ve âşıkla ilgili öğretici ve öğüt verici dokuz hikâyenin anlatıldığı bu bölümde, aşkın ne olduğu ve ideal bir âşığın ne gibi özelliklere sahip olması gerektiği üzerinde durulur. İlk beş hikâyede âşık olarak sırasıyla gedâzâde, meclis ehli, dânişmend, kuluna âşık olan hoca, âbid/zâhid tipleri kullanılır. Son dört hikâyenin ortak kahramanı ise Çorlulu Zarifi'dir. Bunlardan ilk üçünde şair, hikâyeleri kendi başından geçmiş gibi anlatır ve âşıkların kendi durumunu örnek almasını öğütler. Genel olarak beşerî aşkın işlendiği bu bölümün sadece sekizinci hikâyesinde mecazî aşkın hakikî aşka ulaşma yolunda bir köprü olduğu, aşk ateşiyle yanarak varlıklarını yok edenlerin gerçek aşka ve gerçek sevgiliye; yani Tanrı'ya ulaşacakları vurgulanır. Aslında, söz konusu bu hikâyeyle bölüm tamamlanmış olur. Bölümün sonuna eklenen dokuzuncu hikâye ise Çorlulu Zarifi'nin gerçekten başından geçmiş, yürekleri yakan ve diğerlerine pek de benzemeyen bir aşk hikâyesidir. Bu hikâyedeki âşık, Çorlulu Zarifi'nin ta kendisi, sevgili/sevgililer ise iki oğlu ve iki torunudur. Bu, Zarifi'nin *Râhatü'l-ervâh*'ı tamamlamak üzereyken vebadan kaybettiği çocuklarının ve torunlarının ardından çektiği acının ve azabın anlatıldığı gerçek bir hikâyedir. Şair, onların isimlerini ebediyen yaşatabilmek için “Aşk Bâbı”nın sonuna böyle bir ekleme yapmıştır. Bölüm tamamlanmak üzereyken son anda eklenen bu parçanın başlığının “Hikâyet-i Pür-sûz Mine'l-ışk” olarak kaydedilmesi ilginçtir. Böyle bir başlığın altında olmasaydı yalnızca, şairin kendi ağzından, kendi hayatıyla ilgili bilgiye ulaşılmasını sağlaması bakımından önemli olan bu “hikâye”, bu başlıkla birlikte şairin aşkla ilgili düşüncelerini yorumlamayı mümkün kılması bakımından da önem kazanır. Bu başlığa dayanarak Zarifi için aşkın, sadece bir kadına/erkeğe ya da nihai sevgili olan

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Tanrı'ya değil, Tanrı'nın yarattığı herhangi bir varlığa hissedilebilecek şiddetli bir duygu, sevgi ve bağlılık olduğu söylenebilir. Bu hikâyede Zarifi, oğullarına ve torunlarına duyduğu sevgiyi, onlardan ayrılmanın kendisine yaşattığı acıyı ve özlemini, tıpkı bir âşığın sevgilisine duyduğu özlemi ve ayrılık acısını dile getirişi gibi haykırır ve başına gelenleri “aşk elinden yakıcı bir hikâye” olarak adlandırır.

“Aşk Bâbı”nın dikkat çekici ve bazı yorumları mümkün kılan ikinci bir özelliği ise mensur parçaların arasına serpiştirilen gazel sayısının fazla oluşudur. Eser tanıtılırken belirtildiği üzere *Râhatü'l-ervâh* manzum-mensur karışık olarak kaleme alınmıştır. Manzum bölümlerde genelde kıt'a, beyit ya da mesnevi nazım biçimiyle yazılmış çeşitli manzumelere yer verilir. “Aşk Bâbı”na gelindiğinde ise, daha önceki bölümlerde pek fazla yer verilmeyen gazel türünün ağırlıklı olarak kullanıldığı, gazel sayısında diğer bölümlere oranla önemli bir artış olduğu dikkat çeker. Hikâyelerin ana fikrinin özetlendiği, öğütlerin verildiği kısımlarda daha çok, kıt'a ve beyitler kullanılırken; âşıkların duygu ve düşüncelerinin, acı ve sevinçlerinin dile getirildiği kısımlarda gazeller kullanılır. Şiir, sevgilisine yaklaşamayan âşık için hâlini anlatmanın, sevgilisinin gönlünü almanın en iyi yoludur. Aşk, şarap ve kadın temalarıyla özdeşleşmiş bir tür olarak bilinen gazelin bu bölümdeki ağırlığı tesadüfi olmamalıdır.⁸ Walter G. Andrews'in belirttiği üzere “Gazel, zihinsel olmayan, duygusal, gerçek ihtiyaçlara karşılık veren bir şiir türü olarak görülebilir”⁹. Zarifi'nin, aklın hükmünü kaybettiği noktada başlayan aşkla ilgili düşüncelerini en güzel ve en etkili şekilde ifade etme yolunun âşıklara gazel söyletmek olduğunu düşünmesi ihtimal dâhilindedir. Klasik Osmanlı şiiri için insan ruhunu, duyguları, en çok da aşkı, anlatmaya en uygun nazım türlerinden birinin gazel olduğu düşünülürse, “Aşk Bâbı”ndaki gazel örneklerinin sayısındaki artışı bu sebeplere bağlamak mümkündür.¹⁰

“Aşk Bâbı”nın dikkate değer bir başka özelliği ise bölümün *Râhatü'l-ervâh*'in sonunda yer almasıdır. Bu eser adından da anlaşılacağı üzere, sıkıntıda olan ruhları ferahlatmak, onları bir nebze olsun rahatlatmak ve okuyanlara doğru yolu göstererek kederden uzaklaştırmak amacıyla kaleme alınmıştır. Bu amaçla yazılan bir eserde aşkla ilgili bir bölüme yer verilmesi de bilinçli bir seçimin

⁸Gazel türü hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet Ateş, “Gazel”, *İslâm Ansiklopedisi*. C.: 4, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1977, s. 730-733 ve Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, TDK Yay., Ankara 2005, s. 104-122.

⁹Walter G. Andrews, *Şiirin Sesi, Toplumun Şarkısı: Osmanlı Gazelinde Anlam ve Gelenek*, Çev.: Tansel Güney, İletişim Yay., İstanbul 2009, s. 138.

¹⁰Ömer Faruk Akün, “Divan Edebiyatı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.: 9, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 1994, s. 405.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

sonucu olmalıdır. Çünkü aşk, ruhları arındıran, kendinden başka her şeyi, her türlü keder ve sıkıntıyı ruhlardan uzaklaştıran bir duygudur. Zarifî belki de aşkın, ruhların rahatına açılan son ve de en önemli kapı olduğunu düşünmüş ve bu bölümü eserin sonuna koymayı uygun görmüştür.

Bu bölümle ilgili genel olarak bu yorumlar yapılabilir. Bu yorumların dışında “Aşk Bâbı” Zarifî’nin aşk anlayışı hakkında başka neleri dile getirir ya da ne gibi ipuçları barındırır? Bu soruya cevap bulabilmek için öncelikle bölüm başlığı üzerinde durmak gereklidir.

“Mihir ü Mahabbet ve Işk u Mevedded Beyânındadır”

“Aşk Bâbı”nın “Bâb-ı Sâmin Mihir ü Mahabbet ve Işk u Meveddet Beyânındadır” olan başlığı genel olarak aşk/sevgi anlamına gelen; fakat anlamları tek tek düşünüldüğünde aşkın/sevginin farklı çeşitlerini imleyen kelimelerden oluşur. Bu dört kelime ilk bakışta Muhyiddîn İbni Arabî¹¹ (ö. 683/1240)’nin aşkın/sevginin türleriyle ilgili tanımlamalarını akla getirir. Bu nedenle başlık bölüm boyunca ilahî aşktan ve ilahî aşkın ya da sevginin aşamalarından bahsedileceği izlenimini uyandırır. Acaba bu bölümde gerçekten böyle bir derecelendirme var mıdır? Şair, bu bölümü ilahî aşkı anlatmak için mi kaleme almıştır?

Bu soruları cevaplamadan önce İbni Arabî’nin tanımlamalarını hatırlamak yerinde olacaktır. İbn Arabî aşkın/sevginin türlerini şöyle tanımlar:

Sevgi makâmının dört adı vardır. Bunlardan birincisi “el-hubb”dur. Bunun saflığı kalbe nüfuz eder, saydamlığı ise arzuların bozulmasıyla bozulmaz. (...) Sevgiliyle birlikteyken, âşığın başka bir maksadı, gayesi yoktur. Sevgilinin iradesi önünde kendi iradesini bırakır. İkincisi “el-vedd”dir. Allah’ın “Vedûd” ismi bundan türer. El-Vedd Allah’ın sıfatlarındandır ve bu sıfat O’nda sabittir. Yeryüzündeki sübutundan dolayı el-vedd diye adlandırılmıştır (...) Bu sevgi “hubb”un veya “ışk”ın, ya da “heva”nın kararlı ve devamlı olmasıdır. Âşığın durumu ne olursa olsun, bu üç durumdan birine girecektir. Bu sevgiyle nitelenmiş bir insan sebatlıdır, kararlıdır; hiçbir şey ondaki bu hali değiştiremez, etkisini bozamaz. Üçüncüsü “el-ışk”dır. Aşk, sevgide ifrattır, aşırılıktır. (...) bu “ışk” terimi, âşığı bütünüyle ve her yönüyle kuşatacak derecede sevginin sarması demektir. (...) Dördüncüsü “el-heva”dır. Heva iradenin sevgilide

¹¹Ahmet Atillâ Şentürk, “Osmanlı Şiirinde “Aşk”a Dair”, *Doğu Batı*, S.: 26 (Şubat, Mart, Nisan 2004), s. 62.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

açığa çıkarılmasıdır, yani kalbe doğan ilk durumdan itibaren iradenin tamamıyla sevgilinin iradesine bağlanmasıdır.¹²

Bölüm bu beklentiyle ya da yukarıdaki sorulara cevap arama amacıyla okunduğunda, böyle bir ayrımın ya da derecelendirmenin yapılmadığı ve hikâyelerin ilahî aşkı anlatma amacıyla yazılmadığı görülür. Bu açıdan bakıldığında Zarifi'nin, "Aşk Bâbı"nı kaleme alırken ilahî aşkı, ilahî aşkın aşamalarını, âşığın bu aşamalar boyunca geçirdiği değişimi ve olgunlaşmasını anlatmak gibi bir düşüncesi olmadığı söylenebilir. Daha önce de belirtildiği gibi, hikâyelerde genellikle beşerî aşk konu edinilmiş, ilahî aşk da sadece son hikâyede, kısaca, bu bağlamda ele alınmıştır. Fakat, *Râhatü'l-ervâh*'ın "Aşk Bâbı" her ne kadar ilahî aşkın anlatılması bakımından İbni Arabî'nin düşünceleriyle örtüşmese de, başlıktaki kelimelerin metin içinde kullanımları bakımından Arabî'nin aşkın/sevginin türleriyle ilgili tanımlamaları ile örtüşen noktalar olduğu dikkat çeker.

Başlıkta yer alan ve çoğu zaman farklı anlamlar ifade eden bu kelimeler bölüm boyunca dönüşümlü olarak birbirinin yerine, genelde aşk/sevgi anlamıyla kullanılır. Mihr ve mahabbet kelimeleri sadece birkaç yerde görülür, meveddet kelimesine ise başlık dışında bir daha yer verilmemiştir. En sık kullanılan ve üzerinde durulan kelime aşktır. Ancak, başlıkta yer alan bu dört kelimenin hangi benzetmeliklerle birlikte kullanıldığına dikkat edildiğinde şairin, bilerek ya da bilmeksizin, aşk/sevgi türleri arasında bir ayrım yaptığı, bu kelimelerin sanıldığı gibi her zaman da aynı anlama gelecek şekilde kullanmadığı görülür. Bu kelimelerin metin içinde yer aldığı benzetmeler şöyle listelenebilir: Memâlik-i mihr ü mahabbet, mey-i mihr, envâr-ı mahabbet, meydân-ı mahabbet, mey-i mahabbet, meyhâne-i mahabbet, âb-ı mahabbet, çerâğ-ı mahabbet, diyâr-ı ışk, sâhir-i ışk, âteş-i ışk, , nâr-ı ışk, şem'-i ışk, râh-ı ışk, şâh-ı ışk, sultân-ı ışk, mey-i ışk, pâdişâh-ı ışk, gülzâr-ı ışk, medrese-i ışk, müderris-i ışk, bâb-ı ışk, bezm-i ışk, âlem-i ışk, şehir-i ışk, deryâ-yı ışk.

Yukarıda listelenen benzetmelere dikkat edildiğinde mihr, mahabbet ve aşk kelimeleri için ortak benzetmeliklerin kullanıldığı; fakat aşk kelimesinin diğerlerinden biraz daha farklı benzetmelere konu olduğu dikkat çeker. Kelimeler ve dolayısıyla duygular arasındaki ayrım bir bakıma benzetmelikler yoluyla gözler önüne serilir. Memleket, memâlik, diyâr ve mey gibi benzetmelikler her üç kelime için ortaktır. Fakat mihr ve mahabbet âb, mey, envâr gibi ferahlatıcı, keyif verici, hafif sarhoşluk veren ya da aydınlatıcılık gibi

¹²Muhyiddin İbn Arabî, *İlahî Aşk*, Çev.: Mahmut Kanık, İnsan Yay., İstanbul 2005, s. 71-79.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

anlamları çağrıştıran kelimelerle kullanılırken; aşkı tanımlamak için âteş, şem, nâr, gülzâr, şâh, pâdişâh, sultân, medrese, müderris gibi yakma, hükmetme, kuşatma, otorite, helak etme, yok etme ve benzeri anlamları çağrıştıran kelimelere odaklanılır.

Bu bölümde, hemen hemen aynı sözlük anlamlarını barındıran Farsça mihr ve Arapça mahabbet kelimeleri genelde birbirinin yerine kullanılır.¹³ Bu kelimelere metinde, sözlük anlamlarına da uygun olarak dostluk, sevgi, arkadaşlık gibi daha yumuşak, sakin ve şefkat dolu, âşığın benliğini ve kimyasını değiştirmeden kuşatan, rahatlatan, ruhunu aydınlatan, onu karanlıklardan çıkarıp aydınlıklara sevk eden bir sevgi, derin ve güçlü bir bağlılık anlamlarını içerecek biçimde yer verilir. Bu özellikler âb, mey ve envâr gibi benzetmeliklerin çağrıştırdığı anlamlara da uygun düşer. Suyun ve şarabın insan üzerindeki teskin edici etkisi, envâr kelimesindeki yakıcılıktan ziyade aydınlatma, karanlığı yok etme anlamları kelimelerin neden bu benzetmelere konu olduğunu açıklar. Bu kullanımlara metinden şu örnekler verilebilir:

“Mey-hâne-i mahabbetden sunayum sana bir piyâle mül,
açılıp gonca gibi verd-i ruhuñ andelîb-i diluñ ola bülbül” (109b)

Olmasa ey meh mey-i mihrüñle ser-mest âfitâb

Pâyüñe hergün düşüp olmazdı galtânuñ senün (111b)

“Ol rûh-ı revânuñ ışkın koyup ve âb-ı mahabbetden el yuyup
gayre dil virmen” (106a)

“Şemsiyye-i mihr-izârın körine envâr-ı mahabbet i'tâ ider bir
cevâna mübtelâ” (108a)

Aşk ise varlığı yok eden, aydınlatmaktan ziyade onu yakan, bir bakıma acı veren bir sevgi çeşididir. Aşk, ışığın ve aydınlığın aşırılaşp ateşe döndüğü noktadadır. Tıpkı ateş gibi aşkın da en hararetili olduğu an, cismin tüm varlığını sardığı, ele geçirdiği andır.

Ateşin yanı sıra aşkla birlikte kullanılan nâr ve şem benzetmelikleri de aşkın yakıcılık ve yok edicilik özelliklerini vurgular ve metinde mihr ve mahabbet kelimeleriyle yan yana görülmez. Aşağıdaki alıntılar bu duruma örnektir:

“Bizi gör ki nâr-ı işkuñ câme-i vücûdumuz küllî yandurdu ve
dûd-ı âhumuz çarhı göge boyandurdu” (107b)

¹³Kâmus-ı Türkî, Redhouse Lexicon, Steingass gibi çeşitli sözlüklerde mihr ve mahabbet kelimeleri genelde dostluk, şefkat, dostane sevgi, vatan sevgisi, anne sevgisi, arkadaşlık gibi anlamlarla karşılanırken; aşk kelimesinin daha çok, tutku, sevgide aşırılık gibi anlamlara geldiği belirtilmektedir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Şem'-i işkuñ cümleten yakdı bizi pervâne-veş

Yok keder mâhum velî var şevk-i mihründen eser (107b)

“Hemân erbâb-ı meclisden bir âteş-i ışk ile pervâne-veş döne döne murg-ı dilin yandurmuş” (107a)

Nâr kelimesinin ateş dışındaki bir diğer anlamı olan cehennem de aşkın, kuşatma, yakıcılık ve yok edicilik özelliklerini pekiştirir. Tüm varlığı kuşatan cehennem ateşinde yanmadan saf, temiz ve arınmış olmak mümkün değildir. Ancak ve ancak cehennem ateşinde yandıktan sonra cennete, gerçek sevgiliye; yani Tanrı'ya ulaşılabilir. Tıpkı aşk ateşinde; yani aşk cehenneminde yanarak varlığı yok etmeden gerçek bir âşık olunamayacağı ve sevgiliye ulaşamayacağı gibi. Daha önce de belirtildiği gibi mihr ve mahabbet kelimeleri yakıcılık ve yok edicilik anlamlarını taşımaz. Bu nedenle nâr benzetmeliği mihr ve mahabbetle değil, aşk ile birlikte kullanılır.

Aşk şeme, mahabbet çerağa benzetildiğinde aşk ve mahabbet arasında bir ayırım yapılmamış gibi görünür. Ama bu benzetmelerin metin içinde kullanımına bakıldığında yukarıdaki tespitlerin doğrulandığı söylenebilir.

“Hemen erbâb-ı meclisden bir âteş-i ışk ile pervâne-veş döne döne murg-ı dilin yandurmuş ve hâne-i vücûdında çerâg-ı mahabbet uyandurmuş şem-veş yana yana kâle ve sûz-ı harâretle makâle gelüp didi ki” (107a)

Aşk pervaneyi yakan, vücudunu yok eden, mahabbet ise gönül hanesini yok etmek yerine aydınlatan, ışık saçan bir mum olarak düşünülmüştür.

Aşkla birlikte kullanılan bir diğer benzetmelik olan gülzâr için de benzer yorumları yapmak mümkündür. Kırmızı güllerle dolu olan aşkın gül bahçesi aynı şekilde, ateşi, yanmayı ve bir bakıma cehennemi çağırıştırır. Bu bahçe güzel kokusuyla âşığı büyüler, kendine çeker, içine girince etrafını sarar; ama bu bahçenin içi, rengini âşığın kanından alan dikenli güllerle, aşk cehenneminin alev alev yanan gülleriyle doludur.

Aşk, padişaha/şaha/sultana benzetildiği zaman yakıcılığı değil, âşığı hükme altına alma, savaş ve kimi zaman da kan dökme anlamlarını çağırıştırır ki bu anlamların hiçbirisi mihr ya da mahabbet kelimeleri için uygun değildir. Bu kullanımlar metinden şöyle örneklenebilir:

“Bu ne sîrdur ki pâdişâh-ı ışk bende eyler kulına mollâyı” (108a)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

“Şol gönül şehrine kim sultân-ı ışk eyler duhûl, tagılır cemiyet-i akli anuñ” (110b)

Aşk sultanı, âşığın gönül şehrine girdiği zaman sadece onun kuralları geçer; kula, yani âşığa düşen ise sadece ve sadece sultanın hükmüne boyun eğmektir. Buradaki gönül şehrine girme ifadesi de bir savaşı, kan dökmeyi; yani yine aşkın yok edici ve zorlayıcı yanını vurgular. Bu kullanım da mihr ve mahabbet kelimeleri için uygun değildir.

Aşk, medrese ve müderris benzetmelikleriyle birlikte kullanıldığında aşkın, eğiticilik ve sınav gibi özellikleri öne çıkar. Bu özellikler de mihr ve mahabbet kelimeleri için değil, aşk için daha uygundur. Âşık mihr ya da mahabbet medresesinde, şefkat dolu mihr ya da mahabbet müderrisleri tarafından imtihan edilmez. Mihr ve mahabbet acıdan uzak bir sevgi çeşididir. Sınav ise zorlukları beraberinde getirir ve belli bir olgunlaşmayı gerektirir. Âşık, acı ile âşığı imtihan eden, onu acı ile olgunlaştıran, ona gerçek aşkı bulma yolunun acılara tahammül etmek olduğunu öğreten aşk müderrisi tarafından, aşk medresesinde, acıyla imtihan edilecektir.

Örneklere görüldüğü gibi, aşk kelimesine yüklenen anlamların birçoğu mihr ve mahabbet kelimelerinin işaret ettiği, yumuşak ve dinlendirici bir sevgiyi karşılamamaktadır. Çorlulu Zarîfî için de aşkın/sevginin farklı türleri olduğu ve her türün farklı özellikleri barındırdığı söylenebilir. Bu anlamda şairin aşk/sevgi tanımlamasının en azından kelimelerin içerdiği anlamlar ve kullanılışı bakımından Arabî'nin fikirleriyle örtüştüğü düşünülebilir.

Arabî, aşk/sevgi türlerinin tanımını yaparken kalıcı olmayan, geçici bir sevgi anlamına gelen hevânın da üstünde durur. Fakat “Aşk Bâbî”nin başlığında bu kelimeye yer verilmemiştir. Bunun nedeni ne olabilir? Metnin tümü incelendiğinde bu soruya şöyle yanıt vermek mümkündür: Metin boyunca anlatılan hikâyelerin hiçbirisinde geçici bir sevgiden, âşıkların bir anlık heveslerinden, bir anlık heveslerinin ne gibi kötü sonuçlar doğuracağından bahsedilmemiş, bu konudaki hikâyelere hiç yer verilmemiştir. Metinde hiç değinilmeyen bir konunun başlıkta da yeri olmayacaktır.

Meveddet kelimesinin ise ilginç bir şekilde başlık dışında hiçbir yerde kullanılmadığı görülür. Fakat dikkatli bir okumayla bu kelimenin de metinde bir karşılığı olduğu fark edilecektir. Arabî'nin tanımına göre hevâ, mahabbet ya da aşk, ne olursa olsun sevginin her çeşidinde kararlılığı ve sürekliliği ifade eden ve aslında sevginin her çeşidini bir bakıma kapsayan bu kelime, metinde hikâyesi anlatılan âşıkların genel tavrını yansıtır. Hikâyelerdeki âşık tiplerinin en sık

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

vurgulanan ortak özelliği, ne olursa olsun aşklarından vazgeçmemeleri, olumlu ya da olumsuz tüm şartlarda aşklarında/mahabbetlerinde/mihrlerinde sabit ve kararlı olmalarıdır. Bu anlamda meveddet kelimesinin anlamının metnin tümüne yayıldığı söylenebilir.

Kelimelerin başlıktaki sıralamaları da âdeta bu tespitleri doğrulamaktadır: Şair en başta, yumuşak ve dinlendirici bir sevgi türü olan mihr ve mahabbeti, ardından mihr ve mahabbetin aşırışmış, fazlalaşmış bir çeşidi olan aşkı ve en sonda da tüm bu sevgi türlerinde kararlılığı, sebatı ifade eden, hepsini bu anlamda kuşatan bir kelime olan meveddeti kullanır.

Şu ana değin örneklenen kullanım ve çağrışımlar, bu dört kelimenin çeşitli sözlüklerde verilen anlamlarıyla ve İbn Arabî'nin yukarıda alıntılanan tanımlarıyla örtüşür niteliktedir. Çorlulu Zarifi'nin aşka nasıl baktığı ve aşkı nasıl tanımladığı bu kelimelerin kullanımıyla bir bakıma ortaya çıkar.

Aşk, yukarıda açıklanan ve örneklenen anlamlarının ve özelliklerinin dışında Çorlulu Zarifi için ne ifade eder? Çorlulu Zarifi aşk hakkında başka neleri dile getirir? Aşağıdaki bölümde bu sorular cevaplanmaya çalışılacaktır.

“Ne söyler diñle bu gûyende-i ışk”

Râhatü'l-ervâh'in giriş kısmı ve bu kısımda yer alan mesnevi nazım şekliyle yazılmış on iki beyitlik manzume Zarifi'nin aşka bakışını özetler niteliktedir. Şair, “Aşk Bâbı”nın hemen başında şunları söyler: “Der minnet ol Hallâk-ı bî-zevâle ve Rezzâk-ı lâ-yezâle ki âlemi yokdan var ve zümre-i insâna menzil ve dâr idüp bazı râh diyâr-ı ışka sâlik ve memâlik-i mihr ü mahabbete mâlik kılmagla misâl-i Mecnûn ve Leylî kıssaları ketb ü imlâ ve mânend-i Vâmik ve Azrâ hikâyetleri nazm ü inşâ olındı. Şöyle ki bi'z-zarûrî istimâna dil-i âdem tâlib ve rûh-ı insân râgıb olur.” (104b) Bu ifadeden anlaşılacağı üzere Zarifi'ye göre aşk, herkese nasip olmayan, insan zümresinden sadece bazılarının yaşayabileceği bir duygudur. Aşkla ilgili hikâyeler dinlemeyi herkes ister, aşk sözleri herkesin hoşuna gider. Bu, engellenemeyen, insanın doğasında bulunan, karşı konulamaz bir istek olarak yorumlanır. Çünkü aşk, tüm acı verici, yakıcı niteliklerinin yanı sıra insanın ruhunu rahatlatan, arındıran bir duygudur. Bu kısa girişin hemen ardından, Zarifi'nin aşkı tanımladığı şu manzume yer alır:

Gel ey bînende-i cûyende-i ışk
Ne söyler diñle bu gûyende-i ışk

Egerçi güft ü gû âlemde çokdur
İrer lîkin makâl-i ışka yokdur

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Ne dil kim bundan almaz cânı lezzet
Dimez insân aña ehl-i mahabbet

Kamu dil ehlinüñ cânânıdır ışk
Temâşâ kıl ne cânlar cânıdır ışk

Göñül kim ışkı yokdur şey' degüldür
Eger biñ cânı varsa hay degüldür

İdendür ışk dâ'im çarhı devvâr
Kılandur ışk mihr ü mâhı seyyâr

İrerse ışkdan ger zerreye nûr
Olur ol gün gibi âlemde meşhûr

Demi ışk içre geçse kankı cânuñ
Olur dillerde vird akvâli anuñ

Kime kim sâhir-i ışk itse efsûn
Kılur Leylî olursa anı Mecnûn

Niçe Husrevleri ışk itdi Ferhâd
Kılup ortada bir Şîrîn-lebi ad

Ne cân kim yok dilinde ışkdan derd
Sözinden lezzet almaz hiç bir ferd

Dilerseñ ola akvâlüñ dil-âvîz
Zarîfî kavlüñ eyle ışk-âmîz (104b-105a)

Bu manzumeye göre Zarîfî'nin aşka yaklaşımı şöyledir: Dünyada aşktan başka konuşulacak şeyler de vardır elbette; fakat aşk dışında ne söylenirse söylensin, ne konuşulursa konuşulsun boştur. Asıl anlamlı olan sözler aşk hakkında, aşkla söylenenlerdir. İnsanlığın temel şartlarından biri de aşktır. Aşktan, aşk sözlerinden zevk almayan kişiye insan denmesi mümkün değildir. Aşk, gönül ehli olanların cananıdır. Bir sevgili olmasa bile aşkın kendisi, gönül ehilleri için sevgilidir. İçi aşk ile doldurulmayan gönül hiçbir şey ifade etmez, değersiz bir nesne bile değildir. Gönle hayat veren, onu yaşatan aşktır. Aşkla dolu olmayan bir kalp bin tane canı olsa bile cansızdan farksızdır. Dünyayı döndüren, güneşi ve ayı seyrettiren aşktır. Aşk, her şeyin varoluş sebebidir. En değersiz şeyi bile değerli, en anlamsız şeyi bile anlamlı kılan aşktır. Aşk bir olgunlaşma, saygı ve itibar vesilesidir. Zamanını, hayatını aşk ile geçiren kişilerin sözleri boş değildir, onların sözleri herkes tarafından dinlenir ve dilden dile yayılır. Ama yüreğinde aşk olmayan bir kişinin söylediği sözler öyle boş ve kurudur ki, kimse sözlerinden zevk almaz ve ona değer

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

vermez. Aşkla dolu sözler ya da aşkla söylenmiş sözler gönülleri hoş tutar, rahatlatır. Aşk bir büyücüdür, kime büyü yapsa onu hemen etkisi altına alır ve Mecnun eder. Tıpkı büyü gibi aşk da akıl ve mantıkla açıklanabilecek bir şey değildir.

Bu manzumeden yola çıkılarak Zarifi'nin aşka dair düşünceleri bu şekilde özetlenebilir. Aşk hakkında yukarıdaki sözleri söyleyen Zarifi, âşık için neler düşünmekte ve ideal bir âşığı nasıl tanımlamaktadır?

“İşk zevkin zevk-i ışkı var olandan sor”

Üzerine ne söylenirse söylensin aşk en iyi, bu duyguyu yaşayan, benliğini aşkla dolduran âşıkla birlikte düşünüldüğünde anlaşılabilir. Bu nedenle bu kısımda Çorlulu Zarifi'nin, “Aşk Bâbı”nda hikâyesini anlattığı âşık tiplerinin açıkça ya da ima yoluyla en sık vurgulanan özellikleri üzerinde durulacaktır.

Âşığın tek isteği sevgilisine kavuşmaktır; fakat bu, olmayacak bir sevda; yani “sevdâ-yı hâm” olarak nitelendirilir. Âşık öleceği güne kadar kendini bu hayalle oyalar; çünkü sevgiliye ancak öldükten sonra kavuşabileceğinin farkındadır. Buradaki ölüm hem fiziksel bir yok oluşa hem de âşığın sevgilisinin varlığında kendini yok etmesine işaret eder. Bütün meyveler zamanı geldiğinde olgunluğa erişir; fakat ümit bağında yetişen sevda meyvesi hiçbir zaman olmaz, âşıkla sevgilinin kavuşması bu anlamda mümkün değildir. Gerçek âşık aşta kavuşmanın peşine düşmemelidir. Zarifi bu durumu şöyle dile getirir:

Özler gönül visâlünü irmek muhâl aña
Eglence ola gibi ölince bu hâl aña (105a)

Sevdâ-yı hâm mîvesi bâg-ı ümîdde
Bir mîvedür *Zarîfi* ki olur biter degül (105a)

Aşk, âşığın tüm bedenini kuşatan ve sonu ölüm olan bir hastalıktır. Bu nedenle âşık, “marîz-i ışk” ya da “âşık-ı dil-haste” olarak anılır. Sevgili, âşığın derdine derman bulacak tek kişidir; çünkü bu hastalığın tedavisini en iyi o bilir. Aşk, âşıkların başına türlü işler açan bir bela, vazgeçilmesi mümkün olmayan bir alışkanlık, bir bağımlılıktır. Bu nedenle âşık “mübtela” olarak tanımlanır. Âşık, aşkın zorlu yollarında sürekli rakiplerle karşılaşır ve onlarla savaşmak zorundadır. Rakiplerin en iyi yaptığı şey sözleriyle ve tavırlarıyla âşığı yaralamak ve sevgiliden uzaklaştırmaya çalışmaktır.

“Rakîbler ol marîz-i ışkuñ derdin ol tabîb-i dil ü câna inhâ ve ol rûh-ı revâna ibnâ itmedin ol mübtelânun üstine tîg-i lisân ve şemşîr-

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

i zebân çeküp zahm-ı bî-had urup ol aradan dūr ve ol makâmdan mehcūr kıldılar.” (105b)

Ama gerçek âşık için en önemli meziyetlerden biri aşağılanmalara, caydırmalara, rakiplerden ya da sevgiliden gelen her türlü cefaya katlanmaktır. Bu nedenle Zarifi, melamete katlanmayı âşık için en önemli özelliklerden biri olarak görür. Gerçek âşık melameti kendine sevgili edinmelidir. Âşık öleceğini bilse bile sevgilinin aşkıdan vazgeçip başkasına bakmayı aklından bile geçirmez. O tüm varlığını sevgiliye adamıştır, ölüm onun için bir tehdit olamaz. Âşık, korkusuz; yani “bî-pervâ” olmalı ve sevgilisinden asla vazgeçmemelidir. Çünkü gerçek âşık, aşkında kararlı olandır.

Melâmetlikdür evvel âşıka yâr
Hudâ bilür ki n’olur âhir-i kâr (109a)
Eger bir demde biñ kere öldürüp cânım alurlarsa
Koyup ışkını ol rûh-ı revânın gayre dil virmen (106a)

Tenüm bî-cân olunca fârig olmaz dil bu sevdâdan
Bir olur âşık-ı sâdik olanda iki olmaz söz (106a-106b)

Gerçek âşık sevgilisinin yüzünü görmeden, ondan uzak yaşayamaz. Onun dudaklarının şarabının fikriyle bile kendinden geçer, mest olur. Onun yüzünü görme ümidini hiçbir zaman kesmez. Aşk şarabıyla mest olmak, kendini unutmak gerçek âşığın en önemli vasıflarından biridir. Bu nedenle âşık, “mey-i ışkla mest” olarak anılır.

“Ol mey-i ışkla mestüñ ve ser ü pâ cismi şikestüñ yanına varup eyitdi” (110b)

Âşığın vücudu yara bere içindedir. Bu yaraların çoğu sevgilinin eziyet oklarıyla açılmıştır. Buna rağmen âşık ne sevgiliden ne de bu yaralayıcı cevri oklarından vazgeçer. Bedeni delik deşik ve iki büklüm olmasına rağmen âşık, sevgilisine ona ok göndermesini ve kendisini daha çok yaralamasını ister. Çünkü o yaralar âşık için sevgilisinin ilgisi anlamına gelir. Sevgiliden veya diğerlerinden gelen cefa ve eziyet taşlarının bedeninde açtığı yaralar ona kırmızı bir karanfil gibi güzel görünür. Çünkü aşk, her türlü zorluğa katlanmayı, olumsuzluklara göğüs germeyi gerektirir. Güzel şeyler zorluk ve eziyet çekilmeden elde edilemez. Gerçek âşık da sevgiliye ulaşmak için zorluklara katlanmayı bilmelidir. Âşığın yatağı sevgilinin mahallesinde toprak, yastığı ise taştır. Yani âşıklık rahatlık değildir. Dünyanın kanunu budur, en basit güzellikler bile zorlanmadan, cefa çekmeden elde edilemezken, tüm güzelliklerin kaynağı olan sevgiliye kolaylıkla ulaşılması beklenemez.

Maşûk iderse kaddüni yâ zahm-ı tîr ile
Hazz it Zarifi âşıka devlet nişânıdır (111a)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Darb-ı seng ile açılmış elde zahm-ı hûn-feşân
Kırmızı destümde bir garrâ karanfüldür baña (106a)
Kime bir kâm virmek istese devr
Aña çekdürür evvel niçe yüz cevır

Husûsan k'ola vasl-ı yâr ber-kâm
Ola mı çekmedin biñ dürli âlâm (114a)

Âşık sevgilinin esiri olduğu zaman benliğini unuttur. Aşk sultanı gönül şehrine girdiği zaman orada akıldan eser kalmaz. Çünkü o bu şehri her yönüyle kuşatandır. Gönül şehri aşk sultanına yenik düşmeye mahkûmdur. Âşık, sevgilinin her isteğine boyun eğen, eğmek zorunda olan bir kuldur. O, aşkın ve sevgilinin hükmü altına girmiştir. Onlardan ayrı hareket etmesi düşünülemez. Aşkın ve sevgilinin hükmü, bedenın yaşam kaynağı olan kan gibi âşığın damarlarında gezinmeye başlar.

Ol şeh-i hüsne olalı bende
Kalmadı gitdi benligüm bende (109a)

Aldı benden beni çün ol cânân
Kan gibi hükmin itdi tende revân (109a-109b)

Aşk; sultanı kul, kulu da sultan yapar ve böylece kul ile sultan arasındaki ayrımı yok eder. Aşk, gönül ülkesini fethettiğinde âşığın kimliğinin bir önemi kalmaz. Kişi âşık olduğunda padişah olsa bile aşkın ve sevgilinin esiri olacaktır. Bu durumu Enis Batur şöyle açıklar: “İktidar ilişkisinin en fazla sivrildiği, yıpratıcı yanlarının en belirgin formları aldığı alanların başında gelir Aşk. Görünüşte, bir efendi/kul kutuplaşmasına yol alınmaktadır, oysa efendinin her an kula, kulun her an efendiye dönüşebileceği bir eksen üzerinde iniş-çıkış eğrisini çizer kahramanlar.¹⁴” Zarîfî ise şöyle demektedir:

“Bu ne sîrdur ki pâdişâh-ı ışk bende eyler kulına mollâyı” (108a)

Sultân-ı hüsn iseñ n'ola şâhum Zarîfî de
Şimdi şarâb-ı ıškuñ ile pâdişâhdur (113b)

Âşık olmayanların, bir güzellik şahına gönül vermeyenlerin âşığın hâlini ve sözlerini anlaması mümkün değildir. Âşığın halinden sadece âşıklar anlayabilir. Diğerleri ise onu sadece kınar. Arifler, akıllılar âşığa öğüt verir. Oysa aşk, aklın hükmünü geçersiz kılar. Bu nedenle âşık, bilgisize ve hâlden anlamayana aşktan bahsetmemelidir.

Bezm-i ıškuñ safâ vü âlemini
Bilmez illâ bilür yine âşık (113b)
Bir şeh-i hüsne olmayan bende

¹⁴Enis Batur, “Aşk Üzerine Marazi Bir Deneme Daha”, *Cogito*, S.: 4 (Bahar 1995), s. 6.

Ma'ni-i kâl-i âşıkı bilmez
Yüz degül ömri biñ olursa eger
Gider ol hâl-i âşıkı bilmez (107a)

Açma nâdâna bâb-ı ışkı sen
İster iseñ nasîhatı benden
Kılmayan bir güle dilin bülbül
Cânı almaz safâ bu gülşenden (112a)

Âşık gönül kadehini aşk ile doldurmalıdır. Böylece aşk şehrinde şöhret ve itibar kazanır. Aşk şarabıyla gönlü dolu olan âşığın sözleri boş değildir. Çünkü aşk âşığı olgunlaştırır ve her şeye, onun her sözüne anlam katar.

Mey-i mihre yüri dil sâgarını câm eyle
Şehr-i ışk içre şeh ol Cem gibi bir nâm eyle

Mey-i ışk ile dilin pür ideni sanma tehî
Sâkiyâ kanda görürseñ aña ikrâm eyle (114a)

Mecazi aşk, hakikî aşka geçiş yolunda bir köprüdür. Ancak, aşk yolunda her türlü zorluğa katlanan, varlıklarını bu yolda yok eden ve bu köprüden geçmeyi başaran gerçek âşıklar gerçek sevgiliye; yani Tanrı'ya kavuşur ve muhib iken mahbub mertebesine yükselirler.

Bu yolda sabr idenler hûb itdi
Muhibb iken özin mahbûb itdi (114a)

Yani Zarifî genel olarak âşığı, sevgiliye kavuşmanın imkânsızlığını bilerek ve korkusuzca aşk yoluna çıkan, tüm benliğini sevgilisi uğruna bu yolda yok edebilen, zorluklar karşısında yılmadan sevmeye devam eden ve sevgili sultanına boyun eğen bir kul olarak tanımlamaktadır.

Sonuç

Makalenin giriş kısmında da vurgulandığı üzere, aşkın ve ideal âşığın her insan için farklı bir tanımı vardır mutlaka. Herkes ve her dönem için ilgi çekici olma özelliğinden hiçbir şey kaybetmeyen bir konu olan aşka elbette ki bir şair olarak Çorlulu Zarifî de kayıtsız kalmamış, *Râhatü'l-ervâh* adlı eserinin aşka ayrılmış son bölümünde bu konuyla ilgili düşüncelerini dile getirmiştir.

“Mihr ü Mahabbet ve Işk u Mevedded Beyânındadır” başlıklı “Aşk Bâbı”nda kimi zaman aşk ve âşık hakkındaki görüşlerini açıkça dile getiren şairin düşünceleri, kimi zaman da kelime seçimleri ve kullanımlarıyla kendini ele verir. Zarifî'nin bu seçimleri bilinçli bir tercih olarak mı, yoksa geleneğin yönlendirmesiyle farkında olmaksızın mı yaptığı bilinmez; ama tüm bu kullanımlar makale

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

boyunca şairin aşka ve âşığa bakışına dair yapılan yorumları mümkün kılar.

Sonuç olarak Zarifi'nin ilahî ve mecazi aşkı bir bütün olarak işleyen, aşkı insanın ruhunu arındırması için en önemli araçlardan biri olarak gören ve bir sevgiliye kavuşmaktan çok aşkı amaç edinen bir şair olduğu söylenebilir. Zarifi için aşk, âşığın gönül şehrini fetheden, onu kuşatan ve âşığın benliğini yok ederek onu baştan yaratan, ateşten yaratılmış bir sultan, gerçek âşık ise bu sultana karşı koymak yerine ona şevk ile teslim olan ve aşk ateşiyle kuşatılan ruhunu, ancak ve ancak, bu ateş ile rahatlatılabilen kişidir.

KAYNAKÇA

- ATEŞ, Ahmet, "Gazel", *İslâm Ansiklopedisi (İA)*, C.: 4, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1977, s. 730-733.
- AKÜN, Ömer Faruk, "Divan Edebiyatı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (TDİA)*, C.: 9, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 1994, s. 389-427.
- ANDREWS, Walter G, *Şiirin Sesi, Toplumun Şarkısı: Osmanlı Gazelinde Anlam ve Gelenek*. Çev.: Tansel Güney, İletişim Yay., İstanbul 2009.
- BATUR, Enis, "Aşk Üzerine Marazi Bir Deneme Daha", *Cogito*, S.: 4 (Bahar 1995), s. 5-8.
- Çorlulu Zarifi, *Râhatü'l-ervâh*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar Bölümü, No: T 673/2.
- DİLÇİN, Cem, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, TDK Yay., Ankara 2005.
- Gelibolulu Mustafa Âli, *Künhü'l-ahbâr'ın Tezkire Kısmı*, (Haz.: Mustafa İsen), AKM Yay., Ankara 1994.
- GİBB, E.J.Wilkinson. *Osmanlı Şiir Tarihi*, (Çev.: Ali Çavuşoğlu), Akçağ Yay., Ankara 1993.
- İNALCIK, Halil. *Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağ (1300-1600)*,(Çev.: Ruşen Sezer), YKY, İstanbul 2006.
- Muhyiddin İbn Arabî. *İlahî Aşk*, (Çev.: Mahmut Kanık), İnsan Yay., İstanbul 2005.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

PALA, İskender. “Âh Mine’l-Aşk”. *Cogito*, S.: 4 (Bahar 1995), s. 81-102.

ŞENTÜRK, Ahmet Atillâ. “Osmanlı Şiirinde “Aşk”a Dair”. *Doğu Batı*, S.: 26 (Şubat, Mart, Nisan 2004), s. 59-73.

TAŞKIN, Gülşah (2009), *Çorlulu Zariî Divanı: İnceleme-Edisyon Kritikli Metin*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.